

Plavac, Morana

MLADA PROZA I FRAZEMI***Mlada proza***

Što je tzv. *mlada proza*? Stvaralački prozni stil sedamdesetih godina 20. stoljeća koji je izazvao posebnu pozornost u Hrvatskoj i svijetu. Osim *mladom prozom*, ovaj se stil još naziva i *prozom u trapericama*. Motivacija i poticaj za ovu vrstu proze potječu od američkog književnika J. D. Salinger (Lovac u žitu, 1951) i Nijemca U. Plenzdorfa (Nove patnje mladog Werthera, 1972). Konstituiranju *proze u trapericama* u Hrvatskoj najviše je pridonijela skupina hrvatskih novelista okupljenih oko časopisa Krugovi (1952.–1958.), a odlučujućom se godinom uzima 1953. kada su objavljene prve Šoljanove novele. Pojam *proza u trapericama* možda je još manje precizan jer ne nose svi junaci takovg tipa proze traperice. „Mnogi od njih nose hlače od vunениh tkanina (...) neki od njih pojavljuju se u kratkim hlačama, a ima među njima i odrpanaca iz gradskih predgrađa.”¹

„Mislim, traperice su stav a ne hlače.”² To je proza u kojoj se pojavljuje mladi pripovjedač koji izgrađuje svoj stil na temelju govorenog jezika omladine i osporava tradicionalne i postojeće društvene i kulturne strukture. Karakteristična je opozicija ove proze lik mladića nasuprot svijetu odraslih, a masovna se kultura medij, film, zabavna glazba i odijevanje ističe kao suprotnost kulturi galerija, kanoniziranoj umjetnosti i književnosti, a isto tako govoreni jezik stoji nasuprot standardnom jeziku. Likovi mladih napuštaju školu, radni odnos, neaktivni su i statični, modernizirani su i europeizirani. Kada je riječ o jeziku i stilu *mlade proze (proze u trapericama)*, naglašen je gradski govoreni jezik, žargon mladih ljudi, sintaksa je pojednostavljena, leksik je klišeiziran, anglizmi postaju stilski signali kao i zasićenost jezika frazeologizmima. Upravo su frazeologizmi bili poticaj kako bi se na odabranim djelima proze u trapericama promatralo raslojavanje standardnoga jezika s osobitim osvrtom na frazeme. Korpus za analizu frazema sačinjen je iščitavanjem frazema iz romana Zvonimira Majdaka: *Kužiš stari moj* (1970), Alojza Majetića: *Čangi Off Gottoff* (1970), Ivana Slamniga: *Bolja polovica hrabrosti* (1972) i Antuna Šoljana: *Kratki izlet* (1965).

Frazeologija i frazem

Frazeologija je prvenstveno lingvistička, ali i kulturološki mnogoslojna disciplina. Osnovna frazeološka jedinica dobivala je različite nazive, ali su se kao najčešći učvrstili nazivi *frazeologizam* i *frazem*.³ Frazeološko blago jezika povezano je više nego druga područja vokabulara s tradicijom, kulturom, poviješću konkretnog

¹ FLAKER, Aleksandar: *Proza u trapericama*, Liber, Zagreb, 1983. 24.

² Isto.

³ MENAC, Antica: *Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika*, Filologija, Vol. No. 22–23, 161.

naroda.⁴ Frazem se sastoji od najmanje dviju sastavnica koje karakterizira cjelovitost i čvrsta struktura. Frazem se ne stvara u govornom procesu, nego se kao već zapamćena, usvojena ili naučena cjelina uključuje u diskurs, postaje dio rečeničnog ustrojstva vršeći sintaktičku funkciju u rečenici ili se upotrebljava kao zasebna rečenica. Samardžija (1998) navodi četiri značajke frazema, a to su: postojana veza, najmanje dva punoznačna leksema, posebno značenje i mogućnost aktualizacije u svim sintaktičkim funkcijama u kojima se pojavljuju leksemi. Treba napomenuti da u određenju frazema postoji donekle ujednačeno gledanje, „Naime, određivanje samog pojma frazeologizma također je jedan od problema jer postoje razlike u definicijama pojedinih autora, ali o tome su više pisali Vesna Muhvić-Dimanovski, Antica Menac i mnogi drugi, a Matešić⁵ ističe kako „nema jedinstvenog mišljenja što je frazem“. Isti autori detaljno pišu i o strukturi i klasifikaciji frazema. Klasificirati se može frazeme s raznih aspekata, a ovaj će se rad usmjeriti na strukturnu analizu, odnosno na frazem kao skup riječi.

Strukturna analiza frazema u prozi u trapericama

Kao što je prethodno već napisano, frazeologija je mlada lingvistička disciplina, mnogoslojna je i može se promatrati iz raznih aspekata te predstavlja ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima. Željka Fink-Arskovski naglašava da se frazemi mogu analizirati s različitih aspekata, no tri su osnovna oblika frazeološke analize: semantički, sintaktički i strukturni⁶. Fink-Arskovski nastavlja kako se semantička analiza bavi načinom formiranja, motiviranošću i porijeklom frazema, sintaktička se analiza odnosi na uključivanje frazema u rečenično ustrojstvo, a strukturna se analiza bavi opsegom frazema, leksičkim sustavom i određivanjem sintaktički glavne komponente. Kada je riječ o opsegu frazema, tu se javlja podjela na frazem kao fonetska riječ, frazem kao skup riječi i frazem sa strukturom rečenice.

Frazem-skup riječi

U nastavku rada prikazat će se neki frazemi kao skup riječi koji se pojavljuju u romanima *proze u trapericama*, ali i koriste u svakodnevnom govori i danas. Vrlo su slikoviti, ima ih puno, ali neće svi biti uključeni u ovaj rad. Skup riječi kao frazeološki strukturni tip sastoji se od najmanje dviju autosemantičkih riječi s najmanje dvjema akcenatskim cjelinama.⁷ Frazemi – skupovi riječi su višočlani, imaju dvije ili više punoznačnih sastavnica koje pripadaju različitim vrstama riječi i nije uvijek lako odrediti koja je sastavnica središnja.⁸ Skup riječi dijeli se na zavisni i nezavisni. Zavisni se skup riječi dijeli na glagolske, imeničke i

⁴ MATEŠIĆ, Josip: *Frazemi s komponentom vlastitog imena u hrvatskom jeziku*, Filologija 20–21, Zagreb, 1992–1993. 294.

⁵ Isto, str. 309.

⁶ FINK-ARSKOVSKI, Željka: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF Press, Zagreb, 2002. 8.

⁷ Isto

⁸ SAMARDŽIJA, Marko: *Hrvatski jezik 4, udžbenik za 4.razred gimnazije*, Školska knjiga, Zagreb, 1998. 98.

pridjevske frazeme, a nezavisni su skupovi riječi zastupljeni manjim brojem frazema čije sastavnice nisu u gramatički zavisnom odnosu.

Primjer glagolskih frazema sa strukturom skupa riječi u *prozi u trapericama*.

Po dogovoru su zatim Ivica i Boris snažno *povukli-potegli* i iščupali vrata...⁹

Ono malo škrtog džeparca što mi ga stari *pljune* ne može se shvatiti ozbiljno.¹⁰

Što sad *pljuješ* kvake?¹¹

Ali mi on ipak *tupi* i *tupi*...¹²

...kud puklo da puklo, hoće – neće...¹³

... požuri se prema susjednom stolu gdje se nekakvo društvo spremalo da *digne sidro*.¹⁴

Primjer imeničkih frazema sa strukturom skupa riječi u *prozi u trapericama*

Da li bi bilo razumno javljati se onoj *bandi probisvjeta*...¹⁵

Spika ti je haj. Samo ima *jedan feler*.¹⁶

Bit će to život, *bog bogova*.¹⁷

...*kovanje u zvijezde* moje struke...¹⁸

Oduševio me, naravno, neuropsihijatar, iako bih, *ruku na srce*, više volio psihoanalitičara.¹⁹

Primjer pridjevskih frazema sa strukturom skupa riječi u *prozi u trapericama*

Braća Slovenci su *mrtvi pijani*.²⁰

...ja sam prije pet minuta nazivao školu gdje je sve bilo *mrtvo-hladno*.²¹

Frazemi po svojem obliku mogu odgovarati cijeloj rečenici. Antica Menac (1978) u svojem članku navodi da kod ovih frazema ne mislimo na skupove riječi koji s ličnim oblikom glagola postaju rečenicom, nego na frazeme kojima je rečenica osnovni strukturni oblik. Frazemi sa strukturom rečenice brojna su kategorija. U nastavku će se navesti samo mali broj primjera kako bi se pokazala njihova slikovitost. Čisto formalno gledano, frazemi-rečenice mogu u svom sastavu imati oba glavna rečenična dijela (*fali jedna daska u glavi*), mogu biti krnje rečenice (*visi o koncu što*), složene rečenice (*što je tu je*) ili pak zavisne

⁹ MAJETIĆ, Alojz: *Čangi Off Gotof*, Znanje, Zagreb, 1970, 21.

¹⁰ Isto, str. 56.

¹¹ Isto, str. 84.

¹² MAJDAK, Zvonimir: *Kužiš, stari moj*, Znanje, Zagreb, 7.

¹³ Isto, str. 40.

¹⁴ Isto, str. 95.

¹⁵ MAJETIĆ, 1970. 28.

¹⁶ Isto, str. 263.

¹⁷ MAJDAK, 127.

¹⁸ SLAMNIG, Ivan: *Bolja polovica hrabrosti*, Večernjakova biblioteka, knj. 17, 2004, 39.

¹⁹ MAJETIĆ, 1970. 283.

²⁰ ŠOLJAN, Antun: *Kratki izlet*, Večernjakova biblioteka, knj. 4, 2004, 31.

²¹ SLAMNIG, Ivan: *Bolja polovica hrabrosti*, Večernjakova biblioteka, knj. 17, 109.

(surečenice) (*dok si rekao britva*).²² Antica Menac ove frazeme dijeli na jednostavne i složene.

Primjeri frazema kao jednostavnih rečenica:

*Lako njima pjevati.*²³

*Ja igram otvorenim kartama.*²⁴

*Lova ne kaplje s neba, ne.*²⁵

*Vrag bi ga znao.*²⁶

Primjeri frazema kao složenih rečenica:

*Pijete čovjeku krv na slamku, mast mu vadite.*²⁷

*Znam te, tico, kad si jaje bila.*²⁸

Zaključak

Ovaj je rad nastao kao produkt mojeg interesa za frazeologiju kao i interesa za hrvatsku književnost i književnoumjetnički stil u kojem su frazemi česti. Frazeologija *proze u trapericama* bogata je, slikovita, puna žargonizama i dijalektizama. Klasificirati frazeme može se s više aspekata, a u ovome se radu dala prednost isticanju frazema skupa riječi te su se u radu dotaknuli i frazemi rečenice. Sve je to pokazatelj raznolikosti frazema koji su ovom tipu proze stvorili dojam „neusiljenog“ usmenog pripovijedanja, ali i ekspresivnosti izraza. Kojoj se god klasifikaciji priklonili, frazemi će pokazati svoju slikovitost. Sva četiri autora koriste se velikim brojem frazema. Na taj način protagonisti romana pokazuju svoje stavove prema određenim društvenim pojavama. Sve navedeno potvrđuje stajalište o frazeologiji kao disciplini čiji su rezultati proučavanja zanimljive činjenice koje se nameću kako na planu jezika, tako i na planu kulture. Svojom frazeološkom građom pokazuju se jezične i kulturne značajke *mlade proze*.

²² FINK-ARSKOVSKI, Željka: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF Press, Zagreb, 2002, 8.

²³ MAJETIĆ, 1970, 56.

²⁴ Isto, str. 317.

²⁵ MAJDAK, 20.

²⁶ Isto, str. 85.

²⁷ MAJDAK, 53.

²⁸ MAJETIĆ, 1970, 276.

Literatura

- FLAKER Aleksandar: *Proza u trapericama*, Liber, Zagreb, 1983.
- FINK-ARSKOVSKI Željka: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF Press, Zagreb, 2002.
- MAJDAK Zvonimir: *Kužiš, stari moj*, Znanje, Zagreb, 1973.
- MAJETIĆ Alojz: *Čangi Off Goto*, Znanje, Zagreb, 1970.
- MATEŠIĆ Josip: *Frazemi s komponentom vlastitog imena u hrvatskom jeziku*, *Filologija* 20-21, Zagreb, 1992–1993.
- MENAC Antica: *Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika*, *Filologija*, Vol. No. 22–23.
- MENAC Antica: *Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije*, *Filologija* 8, Zagreb, 1978.
- SAMARDŽIJA Marko: *Hrvatski jezik 4, udžbenik za 4.razred gimnazije*, Školska knjiga, Zagreb, 1998.
- SLAMNIG, Ivan: *Bolja polovica hrabrosti*, Večernjakova biblioteka, knj. 17, 2004.
- ŠOLJAN, Antun: *Kratki izlet*, Večernjakova biblioteka, knj.4,2004.

Sažetak

Mlada je proza stvaralački prozni stil sedamdesetih godina 20. stoljeća, a nazivan je i prozom u trapericama zato što su njezini likovi mladi ljudi iz gradske sredine. Svoj posebni stil mlada proza gradi na osnovi razgovornog stila gradske mladeži a taj stil podrazumijeva žargon, huliganske izraze, vulgarizme, klišeizirane izraze pa tako i frazeme. Dakle, na odabranim djelima tzv. mlade proze dat će se prikaz frazema te tako pokazati kako je u književnoumjetničkom stilu individualna sloboda najveća, pisac govor svojega djela osmišljava i time obnavlja standard jezika.

Ključne riječi: proza u trapericama, frazemi, frazeologija

Abstract

YOUNG PROSE AND PHRASES

Young prose is a creative prose style of the seventies of the 20th century, and it was also called *prose in jeans* because its characters are young people from the city. *Young prose* builds its special style on the basis of the conversational style of urban youth, and this style includes jargon, hooligan expressions, vulgarisms, clichéd expressions and even idioms. So, on the selected works, the so-called of *young prose*, idioms will be presented, thus showing that individual freedom is the greatest in the literary and artistic style, the writer designs the language of his work and thereby restores the standard of language.

Keywords: prose in jeans, idioms, phraseology